

NEPOZNATE ČINJENICE O PRIVATNOM ŽIVOTU NIKE BARTULOVIĆA

Sažetak: U radu se iznose, u prvom licu, obiteljske uspomene i nepoznate činjenice iz privatnog i javnog života pisca Nike Bartulovića. Izneseni podaci opovrgavaju do sada u leksikonima i enciklopedijama ponavljane netočne činjenice o Bartulovićevom ideološkom opredjeljenju i njegovom tragičnom kraju. Uz rad se donose i dosad nepoznati slikovni prilozi.

Gljučne riječi: obitelj Nike Bartulovića, privatni život pisca, izravna svjedočanstva

Svjedočanstva o Niki Bartuloviću, bratu moga djeda Mate, brojne priče iz njihova zajedničkog života prenijela mi je prvenstveno moja teta Ana Bartulović, *de iure* njegova nećakinja, no koju je on stjecajem okolnosti smatrao *de facto* svojom kćerkom. O Niki mi je pričala i moja majka Marija Bartulović Škudar, koja je dobar dio djetinjstva provela sa svojom sestrom blizankom Anom kod strica Nike u Beogradu, te Nikin brat Jure, moj prastric, koji se dobro sjećao i Nikine mladosti.

Niko Bartulović rodio se 23. prosinca (decembra) 1890. u Starom Gradu na Hvaru kao jedno od petoro djece drvodjelca Antuna Vicka Bartulovića i Marije Bartulović rođene Urlić, porijeklom iz mjesta Drašnice kod Makarske. Dječak, potom mladić, bio je vrlo inteligentan i željan znanja, zainteresiran za svaku vrstu umjetnosti, ali sklon i političkom promišljanju, nezaustavljiv u želji da uspije. Znalo se da je on taj, iz cijele obitelji, koji će studirati i postići nešto značajno.

Prema svom mlađem bratu Mati, rođenom u Starom Gradu 1896., koji je imao tjelesni nedostatak zato što je u djetinjstvu ozlijedio ruku, Niko se odnosio zaštitnički. Smatrao je kako bi Mate trebao pohađati učiteljsku školu. Ali, u školu ga ne primaju jer s ozlijeđenom rukom ne može svirati nijedan glazbeni instrument, a to je u ono vrijeme bio uvjet za upis. Tako Mate postaje ribarom i ostaje u Starom Gradu s roditeljima, dok ostalu drvodjelčevu djecu životni putovi usmjeravaju drugamo, pa će i oni, poput Nike, napustiti otok Hvar.

Njihov otac Antun Vicko umire 1912. godine.

Mate Bartulović oženio se Ružom Suvaljko, porijeklom iz biokovskih Zavojana kod Vrgorca, s kojom je dobio dvije kćeri blizanke, Anu i Mariju, rođene 1925. godine. Mate je, nakon što je jedne zime pokisnuo i promrzao ribareći, obolio od upale pluća i preminuo 1927. godine ostavivši udovicu Ružu s dvije malene kćeri.

Iako je Niko, rano napustivši otok i studirajući u Pragu i Grazu odlučno postajao građaninom svijeta, ipak se često vraćao u svoj rodni grad i obilazio roditelje i brata Matu. Tako je u Starom Gradu upoznao Floru Šoljan. Flora je bila iz obitelji koja je emigrirala u Južnu Ameriku, kao i mnogi otočani u to vrijeme, tako da je bila rođena 1890. u Čileu, u gradu Antofagasti. No, vratila se u Stari Grad, odakle joj je bila obitelj. Nikinu i Florinu mladalačku ljubav narušit će, ali i potencirati događaji vezani uz Prvi svjetski rat.

Zbog svog, tad već poduzetog javnog djelovanja protiv K. und K. monarhije, i agitirajućeg južnoslavenskog nacionalizma, Niko je bio utamničen neposredno nakon Sarajevskog atentata na nadvojvodu Franju Ferdinanda Habzburškog, u valu masovnih hapšenja protivnika režima. Najprije je bio zatvoren u gradskoj tamnici u Splitu, potom u Šibeniku, Mariboru i u zatvoru Graz-Karlau (Justizanstalt Graz-Karlau), koji se i danas nalazi u četvrti Gries grada Graza.

U Šibeniku je, zajedno s ostalim osumnjičenicima, bio kratko zatočen u tvrđavi Svetog Nikole na ulazu u Šibenski kanal, u ćeliji u koju je za vrijeme plime prodiralo more. Uvjeti

putovanja do ostalih tamnica bili su jednako neljudski, a ni boravak u zatvorima u Mariboru i Graz-Karlau nije bio bolji.¹

No, treba dodati da mladi zatvorenici, među kojima je, kao što je poznato, bio i Ivo Andrić, nisu klonuli duhom. Niko je mnogo čitao i prevodio – na primjer poeziju Walta Whitmana – o čemu postoje njegovi osobni zapisi koji su danas u mome posjedu. Kao i mnogi drugi zatvorenici, i Niko se u tamnici razbolio. Kako iz zatvora nije smio pisati pisma, a bilježnica koju su zatvorenici dobili na korištenje imala numerirane listove kako se ne bi mogao istrgnuti papir i eventualno po nekome poslati poruka, ispisivao je u nju osjećajna, čeznutljiva pisma voljenoj Flori. Njoj će kasnije tu bilježnicu s dnevničkim zapisima uručiti, i ona će je sačuvati, a danas je također u mome posjedu.

Svim nedaćama robijaškog života usprkos, Niko u tamnici ne gubi vrijeme. Čuva bistrinu uma čitanjem knjiga, pisanjem, učenjem stranih jezika, diskutiranjem sa svojim supatnicima zatvorenicima, ali i crtanjem. Prema fotografiji majke koju je ponio sa sobom, ugljenom i kredom vješto riše njen portret, te daje do znanja da posjeduje i slikarski dar.

Iako je bio osuđen na pet godina zatvora, iz tamnice je Niko bio pušten nakon opće amnestije, i upućen u zagrebačku Bolnicu sestara milosrdnica, gdje ponovno susreće drugove iz tamnice Ivu Andrića i Iva Vojnovića. Odatle piše Flori na Hvar pisma na hrvatskom, a ponekad i na španjolskom ili francuskom, u namjeri da zaobiđe cenzore pisama. Niko je, naime, lako učio strane jezike: govorio je njemački, talijanski, engleski i češki, a služio se španjolskim, francuskim i bugarskim. Po izlasku iz bolnice Niko se vraća u Dalmaciju, te on i Flora Šoljan 1923. stupaju u brak i počinju dijeliti zajednički život, najprije u Splitu a potom u Beogradu.

Niko je s vremenom postigao visok društveni status i solidnu financijsku stabilnost pa Flora nije morala biti zaposlena. No nisu imali djece, kao što ih nije imao ni Nikin brat Jure,

¹ O tome usp. Bartulovićev roman *Moj prijatelj Tonislav Malvasija* (Bartulović 1940) te poglavlje knjige *Rani Andrić „Studije u Marburgu“* (Karaulac 2003: 134–156).

drvodjelac koji je živio u Šibeniku. Stoga Niko i Jure, obojica koncem dvadesetih godina prošlog stoljeća već situirani, uzimaju Anu i Mariju, kćeri njihova pokojnog brata Mate, k sebi na uzdržavanje, odgoj i školovanje, jer je njihova majka, udovica Ruža, teško živjela u Starom Gradu. Po dogovoru s Ružom, mala Ana odlazi Niki u Beograd, a mala Marija Juri u Šibenik.

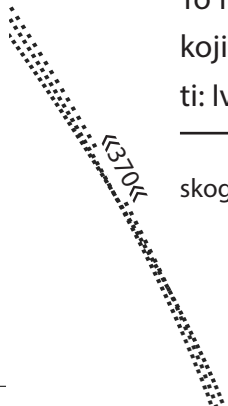
No sestre blizanke, odjednom tako razdvojene, silno su čeznule jedna za drugom, pa su se braća dogovorila da i Marija dođe k sestrici u Beograd, gdje će pohađati četverogodišnju osnovnu školu, a ljeta će obje provoditi u Šibeniku i u Starom Gradu.

I Niko i Jure, kao i njihove supruge, odnosili su se prema njima s puno ljubavi, kao prema vlastitim kćerima, te su im pružili ne samo opće već i glazbeno školovanje (obje su sestre bile nadarene), pa su tako one kasnije postale glazbenice i svojom profesijom. Konačno, očinski odnos braća su potvrdila oporučnim ostavljanjem cjelokupnog imetka: Jure Mariji, a Niko Ani. One su, pak, svoje stričeve oslovljavale „pape Jure“² i „pape Niko“, doživljavale su ih kao očeve, a njihove supruge kao majke, pa su često znale reći da su imale tri oca i tri majke.

Jedna od strasti Nike Bartulovića bila je fotografija, koju je volio s obje strane objektiv, svjestan njene dokumentarističke, ali i umjetničke snage. Rado je uzimao foto-aparat u ruke i fotografirao svoje bližnje, prizore na koje je naišao, pa i prijatelje i kolege. Isto tako se znao pobrinuti da mnogi, više ili manje važni događaji budu fotografirani, a volio je i sam biti portretiran umjetničkom fotografijom. Njegova je kamera ostala sačuvana i nalazi se danas u mome posjedu.

Tridesetih godina Niko kupuje i uređuje kuću u Beogradu, u ulici Save Tekelije, na broju 4. To mjesto postaje okupljalište Nikinih prijatelja, kako onih koji žive u Beogradu, tako i onih koji su bili u prolazu. Teško je izdvojiti one s kojima je Niko bio najprisniji, ovdje ću to pokušati: Ivo Andrić, Miloš Crnjanski, Ivo Vojnović, Desanka Maksimović, Oskar Tartaglia, Maja Čulić

2 „Pape“ je u ranije doba bilo uobičajeno dječje oslovljavanje oca u Dalmaciji. Porijeklo vodi od talijanskog *padre*, *papà*, latinskog *pater*, a u Dalmaciji se usvaja preko venetskog.

Nižetić, Jorjo Tadić, Ivo Tijardović, Angjeo Uvodić, Tomislav Krizman, Ignjat Job, Jerolim Miše, Nikola Bešević, Zora Petrović, Milena Pavlović-Barilli, Lazar Ličenoski, Lojze Dolinar, Dujam Penić... Popis je sigurno nepotpun.

Obitelji se nešto kasnije pridružuje Florina nećakinja Fani Politeo,³ koja je studirala povijest umjetnosti u Beogradu.

Mala Ana pokazuje izraziti glazbeni talent – s nepunih četrnaest godina nastupa u dvorani Kolarčeve zadužbine s orkestrom, i sve pokazuje da će postati uspješna pijanistica. Međutim, obiteljsku idilu prekida Florina bolest i prerana smrt 1939. godine, a nedugo zatim i početak Drugog svjetskog rata.

Gubitak voljene supruge moglo je zaliječiti jedino more. Potomak obitelji pomoraca utjehu je tražio u plavetnilu pučine i neba, uz smirujući ritam golemog, ali tihog motora na jednom od posljednjih putovanja parobroda *Kraljica Marija*.⁴ Neobičnim spletom okolnosti, upravo dok sam pripremao ovaj rad, u ruke mi je dospio primjerak Bartulovićeve zbirke novela *Ljudi na ostrvu* (Bartulović 1931) s autorovom posvetom: „Dragim prijateljima Boški i Branku Mrvoš za uspomenu na zajednička Mediteranska lutanja – Niko Bartulović“. Dr. Branko Mrvoš bio je odvjetnik iz Zagreba.⁵

S početkom Drugog svjetskog rata, kao što je poznato, Niko napušta Beograd i nakon određenog vremena dolazi u Split. Ana i njezina starija rođakinja Fani Politeo ostaju u Beogradu, u kući u ulici Save Tekelije. Ana nastavlja školovanje a Fani, koja je već diplomirala,

3 U dokumentu *Nationale* (nacional) koji je Bartulović svojeručno ispunio na Sveučilištu u Grazu 1913. godine, naveo je kao svog zastupnika Dr. Antu Politea, odvjetnika, jer je otac Antun, drvodjelac, preminuo u Starom Gradu 1912. Dr. Ante Politeo je iz šire Florine obitelji.

4 O tom parobrodu usp. <https://www.dubrovackidnevnik.rtl.hr/vijesti/grad/parobrod-kraljica-marija-nas-je-najveci-brod-kojega-smo-ikada-imali-dubrovcani-mu-priedili-velicanstveni-docek-uz-pratnje-brodica-i-crkvena-zvona>

5 Podatak iz telefonskog imenika grada Zagreba za 1938. godinu.

371

lijevo je orijentirana i politički aktivna u pokretu otpora. Upoznaje kompozitora Vojislava Vučkovića, člana tad ilegalne Komunističke partije, i udaje se za njega. Izbijanjem Drugog svjetskog rata oboje se aktivno uključuju u osnivanje Narodnooslobodilačkog pokreta, i djeluju u ilegali. Budući da policija zna da je Vučković komunist i za njim traga, skrovište za njega obezbjeđuju u kući Nike Bartulovića, jer Fani, koja je tamo živjela, nije bila u policijskoj evidenciji. Vučković se skrivao u maloj kuhinjskoj ostavi čija su vrata bila skrivena kuhinjskim ormarom. Neki izvori navode da se s njime krio i slikar Josip Benković, no ja od Ane Bartulović, koja je cijelo vrijeme i za svih tih događaja boravila u istoj kući, za tu činjenicu nikad nisam čuo. Policija je s vremenom posumnjala da bi tu moglo biti sklonište te je nekoliko puta⁶ bezuspješno obavljala pretres. Na koncu su priveli Fani, i pri ispitivanju je mučili. Postavili su i zasjedu, te na vratima, kad je izlazio iz kuće, ustrijelili i ranili Vojislava Vučkovića, koji je, ubrzo nakon što je Fani odvedena, nakanio otići na drugo mjesto. Istoga dana, 25. 12. 1942. oboje su preminuli u zatvoru: Vojislav od posljedica ranjavanja, a Fani od posljedica mučenja.⁷

Ana Bartulović, tada sedamnaestogodišnja djevojka, svjedočila je tragičnom događaju, proživjela i policijsko maltretiranje, ali nije privedena u zatvor. O njoj su se nakon tog događaja brinuli Maja Čulić Nižetić i Magda Politeo, majka ubijene Fani. S Nikom u Splitu i Marijom u Šibeniku dopisivala se porukama potpisanim pseudonimima, koje su putovale neslužbenim kanalima. Nadala se završetku rata i susretu s Nikom, ali svoga papu više nikad nije vidjela.

U maloj zemlji informacije same nađu put. Usprkos plasiranim dezinformacijama da je Niko stradao u unakrsnoj vatri, da je bio žrtva osobne osvete, ili onoj da je poginuo u četnič-

6 Prema internetskim podacima o Fani Politeo, bilo je to čak dvanaest puta!

7 https://sr.wikipedia.org/sr-el/Фани_Политео

kim redovima (koju, nažalost, još uvijek ponavlja *Hrvatski biografski leksikon*),⁸ vrlo brzo se saznalo da je Niko likvidiran, negdje pred dolazak u Topusko, na putu na suđenje koje nije dočekaao. Na taj put koji će se tragično završiti Niko je sproveden iz splitske tamnice – iste one u kojoj je bio zatočen 1914!

Ana je nakon Drugog svjetskog rata nastavila živjeti u Beogradu, gdje je radila kao profesorica klavira u osnovnoj muzičkoj školi „Vladimir Đorđević“ u Jagićevoj ulici. Sestra Marija tješi je stihovima zapisanim u spomenaru: „Najgore su boli koje se moraju kriti, u duši plakati, a nasmijan biti.“ Za uspjehe postignute u odgoju mladih muzičkih talenata Ana Bartulović neočekivano dobiva visoko odlikovanje, ali ga odbija primiti jer to shvaća kao neku vrstu pokušaja naknade za Nikin gubitak. Zbog ratnih trauma, opterećena Nikinom smrću i nakon neuspjelog braka, bori se s depresijom. Uz to, nakon što je odbila primiti odlikovanje, postaje neprijatelj režima, suspektna osoba pod policijskom prismotrom. Stalno uhođena i ozbiljno prestrašena za goli život, napušta Beograd i utočište, do kraja života, nalazi kod svoje sestre blizanke Marije, u našoj obitelji u Šibeniku.

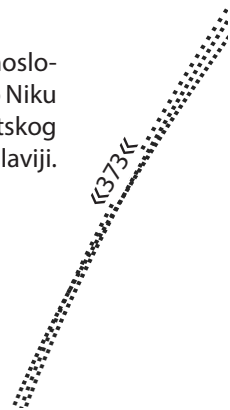
Očito prestrašeni njegovom sudbinom, Nikini prijatelji su utihnuli. Njegovi su lik i djelo odjednom izbrisani, šutnja to potvrđuje. Moglo bi se reći „bila su takva vremena“.

No već pedesetih godina pojavila se i jedna javno dostupna iznimka, ali nepoznata u tadašnjoj Jugoslaviji. Nikin prijatelj iz beogradskih vremena, češko-američki diplomat i znanstvenik Josef Korbel⁹ sa sigurne distance, iz Sjedinjenih Američkih Država, postavlja u svojoj

8 <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1395>

Članak u *Hrvatskom biografskom leksikonu* potpisao je, 1983, Martin Kaminski.

9 Josef Korbel (1909.–1977.), češko-židovskog porijekla, bio je od 1934. u diplomatskoj službi čehoslovačke vlade a od siječnja 1937. do prosinca 1938. ataše za štampu ambasade u Beogradu, kada je upoznao Niku Bartulovića. Nakon njemačke okupacije Čehoslovačke, s obitelji je izbjegao u London. Nakon Drugog svjetskog rata Korbel se vratio u Čehoslovačku, i od svibnja 1946. do 1948. bio veleposlanik (ambasador) u Jugoslaviji. Kad su komunisti došli na vlast u Čehoslovačkoj, Korbel je emigrirao u SAD.

knjizi *Tito's communism* pitanje o Bartulovićevoj sudbini. On ističe da je Niko bio „dokazan jugoslavenski patriot, istinski demokrat i čovjek nesumnjivog osobnog integriteta“ (Korbel 1951: 21). Navodi i činjenicu da je Bartulović u svojim tekstovima kritizirao pronjemačku strategiju princa Pavla, zbog čega su bili cenzurirani. „Nemoguće da je taj čovjek bio reakcionar i izdajnik!“ uzvikuje na kraju Korbel (Korbel 1951: 21), koji se potom čudi poslijeratnom statusu priznatog pisca Ive Andrića, tih godina predsjednika Saveza književnika Jugoslavije pod partijskom kontrolom, usprkos činjenici da je bio posljednji ambasador jugoslavenske vlade u Hitlerovoj Njemačkoj.¹⁰

Jednom sam, negdje sedamdesetih godina i već kao gimnazijalac, na Jugoslavenskom festivalu djeteta u Šibeniku imao priliku razgovarati s Desankom Maksimović. Pokušao sam pričati s njom o Niki, no s osmjehom je prikrila nelagodu i izbjegla neočekivanu temu.

Tada su još trajala „takva vremena“. Ipak, 1982. godine mladi student na Sveučilištu u Zadru porijeklom iz Staroga Grada odlučuje napisati diplomski rad o Bartulovićevoj prozi; profesor Nikola Ivanišin, prvotno iznenađen, ipak prihvaća mentorstvo.¹¹

I za kraj, jedno muzičko nasljeđe. U Nikinoj kući odjekivala je Tijardovićevo glazba. Flora i Niko pjevali su arije iz opereta dok ih je Ana pratila na klaviru. Niko je naučio Anu, a teta Ana mene, pjevati staru bugarsku himnu *Šumi Marica*, neobičnu kompoziciju u kojoj je vesela melodija u suprotnosti s borbenim, ali i tužnim tekstom. Oduševljen bugarskom borbeno-

U Pragu se 1937. rodila njegova kći Marie Jana Korbelova, potom Madeleine (Korbelova) Albright, koja je od 1997. do 2001. bila državni sekretar (ministar vanjskih poslova) Sjedinjenih Američkih Država. Preminula je 2022.

¹⁰ Korbel, međutim, pogrešno navodi da je Ivo Andrić bio i jugoslavenski ministar vanjskih poslova u Stojadinovićevoj vladi (Korbel 1951: 21).

¹¹ Usp. rad dr. sc. Alda Čavića u ovom zborniku radova.

šću, u svojim mladim danima Niko se nadao ujedinjenoj slavenskoj zemlji na dva mora. Žalio je što se to nije ostvarilo. I ideja o koridoru između Austrije i Mađarske, kako bi se spojile Čehoslovačka i Jugoslavija, bila mu je vrlo privlačna. Oduševljavao se idejama Jurja Križanića, i s jednakim žarom je, kao i Križanić, maštao o ujedinjenom slavenskom prostoru, a u njegovom romanu *Na prelomu* književni lik Zvonko, uzbuđen, sa suzom u oku, kliče ove stihove: „A mi ovamo, sa plavog Jadrana, / gđe goli krš cvate, umjesto ruža, / Slavjanstvo hoćemo, sve od Japana / do posljednje hridi kod Pelagruža!“ (Bartulović 1929: 67).

IZVORI

Bartulović 1929: Нико Бартуловић. *На прелому*. Београд: Српска књижевна задруга.

Bartulović 1931: Нико Бартуловић. *Људи на осирву*. Београд: Књижарница Геце Кона.

Bartulović 1940: Нико Бартуловић. *Мој љријашељ Тонислав Малвасија*. Београд: Издавачко и књижарско предузеће Геце Кона.

LITERATURA

Karaulac 2003: Miroslav Karaulac. *Rani Andrić*: Beograd: Prosveta, 134–156.

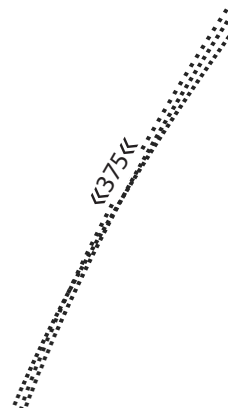
Korbel 1951: Josef Korbel. *Tito's communism*. Denver: The University of Denver Press.

<https://www.dubrovackidnevnik.rtl.hr/vijesti/grad/parobrod-kraljica-marija-nas-je-najveci-brod-kojega-smo-ikada-imali-dubrovcani-mu-priredili-velicanstveni-docek-uz-pratnje-brodica-i-crkvena-zvona>

https://sr.wikipedia.org/sr-el/Фани_Политео

<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=6107>

<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1395>

Jurica Škudar

UNKNOWN FACTS ABOUT NIKO BARTULOVIĆ'S PRIVATE LIFE

Summary

The author Jurica Škudar, a senior conservator at Croatian Conservation Institute in Zagreb, Bartulović's niece Mary's son, who grew up with her uncle, publishes unknown facts and family memories from the writer's private life in the first person and from the first-hand in this paper. Since he originated from a modest island-based family, Niko Bartulović was the only intellectual, and then a successful and award-winning writer and an estimated participant in public and cultural life between two wars. His marriage with Flora Šoljan from Stari grad did not produce a descendant, however, he considered his premature deceased younger brother Mate's daughters, primarily Ana and Marija Bartulović his stepdaughters. Niko Bartulović was a prominent participant in the literary and public life of Belgrade, where he lived with his wife Flora and the musically-gifted girls. Their address was 4 Sava Tekelija St. Fani Politeo, Flora's niece originally from the Old Town on Hvar also joined them later. After Flora's sudden death in 1939, Fani, the member of the resistance, remains in Bartulović's house, where her husband will be hidden later. He will be shot by the police on the threshold of this home, as witnessed by young Ana Bartulović. Both Fani and Vojislav died on the same day in 1942 as victims of Nazi terror. Unknown data published on the writer and his extended family together with the Czech American diplomat, Bartulović's friend in the late 1930s testimony refutes facts so far repeated in lexicons and encyclopedias regarding Bartulović's ideological commitment and his tragic death. In addition to the paper, pictorial contributions unknown so far are included as well

Keywords: Niko Bartulović's family, writer's private life, direct testimonies

